

LÉVAY ENDRE:

Virradat Bánátban

(Részlet egy riportregényből)

I.

Egy költő a tiszamenti falvakat csöndfaluknak nevezte el, mert vagy két évtizeddel ezelőtt szülőföldjén amikor s amerre járt, sánta lábával bandukolva a fasorok alatt, mindenütt a vattás csönd nyelte el a botja kopogását. Talán a kora őszi néptelen utcák, a zárt ablakok és zajtalan, udvaros házak lopták be költői képzeletébe ezt az elnevezést, de ez csak látszat volt, pillanatnyi impresszió egy lírai lélek számára, messze, távol a mindennapi valóságtól.

Akkor ismerkedtem Tiszamentével.

Bódi...

Mert így hívták a földvári költőt, aki diákkorom feledhetetlen kalauza volt ezen a tájon... Bódi reménytelen szerelmese volt a tiszamenti falvaknak és azért volt reménytelen szerelmese, mert poéta lelke mindig álomban látta őket, álmát borral, rámpással, pálinkával újította meg nap-nap után, csakhogy ne engedje a bácskai és bánáti hétköznapi zajától magáraébreszteni a valóságot. Bódinak nagyon jó szíve volt, nem egy versében meg is siratta a látástól-vakulásig dolgozó bácskai parasztot, de ez inkább csak amolyan költői érzékenyülés volt nála, egy kicsit önmaga siratása is, mert hangja a panasznál följebb nem igen emelkedett és soha nem gyújtottak tüzet nála a belső lázadás titkolt paraszai, hogy annyi szenvedés után testestől-lelkestől belevesse magát a forradalomba. Szólt ő néha keményebb hangon is, de nem azokhoz, akiknél e hangnak visszhangja támadt, — hanem kábán és gyakran mámorosan a széplelkeket kereste s tőlük egy kis erősítésnek jólesett az elismerés.

Pár esztendővel később, amikor már magam is jártam a Tiszamentét, a túlsó oldalon Bánát szirtes partjait, rádöbentem arra, hogy bizony sokmindent nem volt igaza a földvári poétának.

Engem Bánátban nem a vattás csönd fogadott s nem is a csöndfalú alvó élete. Rajongás és mámor nem ülte meg a szívem, s épp akkór, nem volt bennem semmi, ami valóságlátásom fékezte volna. Kora őszi hajnalon magambaszívtam a banyakemencékben ropogó kukoricaszár füstjének édeskés illatát és csak néztem, néztem, hogy zörögnek végig a nagyúton a parasztszekerek. Elöl nem is ülésen, hanem szalmán ült a bocskoros paraszt, mutatóujját a jobbkezében szorongatott ustorral együtt süvege karimájához emelte, — így köszöntöttük egymást némán — s úgy hajtott tovább, mint hogyha egy útmenti sürgönykaró mellett hajtott volna el. Én azt hittem, föltűnik neki idegenségem, hisz a falu-

ban majd mindenki mindenkit ismer, lehet, hogy látta is, hogy idegen vagyok, de ez nem indította őt semmi egyébire. Mögötte zörgött a saroglyában az eke, meg a többi szerszáma, amit emennek a tetejébe hányt, a sovány étellel megrakott kiskosár ide-oda táncolt a kocsiderekben, a takarmány meg a szalma tetején s hiába táncolt megint maga mögé, a rázódástartól a kosár kibújt újra s megmutatta a kíváncsiszkodónak szegényes, kendőbe csavart tartalmát.

Hagyma és kenyér.

Ez volt egész napra minden eledele akkor a földhözragadt parasztnak.

Közel húsz esztendővel ezelőtt... Nem győzöm számolni magamban, hogy a szinte hihetlenség meg ne ejtsen, — mint akkor és annyiszor Bódi barátomat —, és el ne sodorja előlem a valóságot... Igen, — a valóság az volt, hogy azon az őszyen egy kiló vöröshagymáért 15—20 parát fizettek Csókán. Egy lánc föld jóformán annyit se hozott ezen az áron amennyit a ló oda-vissza útjában megzabált. De az idegenből ide-özönlött kereskedők még sem voltak hajlandók egy parát se emelni. Inkább megitták meg elrakták valahová, hogy sokasodjon: gyűljön össze belőle új ház új kerítéssel, fényes ablakkal, nagy kerek udvar-jószághizlalásra, azután meg újabb meg megint újabb darakba föld, szőlőskertek a város alján s ki tudja még mi minden lappangott abban a vágyban, hogy szerezzenek, és mindezt egy-két őszi vásár alatt a tizenötparás hagymáért „fizetségül“ kihúzták a rongyos paraszt lába alól.

De ezeknél a piaci keselyűknél nem volt jobb a kastély földbirtokos nagyura sem. Épp annyit fizetett, mint az idegenből érkezett kereskedők, sőt, sokszor maga is a kereskedőkkel vásároltatta meg a szegény-paraszság termését, tán hogy megőrizze a látszólagos rokonszenvüket. Mert iszonyúan tisztelték benne a tízezer holdon fölülű vagyont, azt sem tudták, hogy süvegeljék, csak hallgattak nagyokat s ha néha — csupán kedvtelésből kinézett a kastély terrasszos erkélyén —, a parasztnak csak gyűrték, gyűrték előtte ripacsos tenyerükkel a zsíros kalapot hallgatagon.

Mondtam is Bódinak nagy keserűséggel: nem találtam én akkor Csókán egyetlen parasztnak se, akinek mosolyra derült volna az arca, ha idegent látott. (Talan esetleg a gyerekre mosolygott néha egyet, erőltetetten, — de én azt sem láttam, mert eltakarta előlem a Léderer-kastély faluravetődő hűvös, sűrű árnya. Mert magam is csodáltam ennek a kastélynak a nagyságát, a düh csak azután fogott el s csak azután fojtotta el bennem a megilletődést, amikor már megszámláltam a nagy, szárnyas ablakokat s arra gondoltam, hogy a földesúr miként is jár-kele oda fönn az egymásbanyúló lakosztályokon és a finommetszésű ablaküvegeken át miként szemléli a feneketlen sárba vesző falusi házakat és lakóit.

Azon az emlékezetes napon már a kora reggeli órákban megeredt az eső, de olyan egyenletes szitálásal, mintha soha nem akarna végeszakkadni. A parasztnak azért rendületlenül ott ácsorogtak a piacon és pokrócok alá vagy a szegényebbje szárkévék alá takarva árulták az öklömyifejű szép, sárga vöröshagymát.

Lassankint szállingóztak, sokasodtak az idegen kereskedők, de ők nem a piacon ácsorogtak, nem verte őket az eső, hanem bent a vendéglőben pálinkáztak, vagy boroztak bőséges reggeli után, trágár viceket meséltek egymásnak, röhögtek rajta nagyokat és hagyták a parasztnak künn várakozni: „...csak hogy puhuljon, — könnyebb lesz veled megalkudni“. Ők már ismerték a módját, tudták, hogy kell egy horoggal

egyszerre két halat is fogni s épp ezért nagy nyugalommal, kényelemmel és széles, hahotázó kedéllyel terpeszkedtek el az Arkádia asztalai mellett.

Időközben szakadatlanul zuhogott az eső.

A parasztok már izegtek-mozogtak. Meg is indultak. Az egyik, a fiatalabb és kissé merészebb közülök bepislantott a vendéglőbe s azt találta kérdezni:

— Hajják, tekintetes úr, — há nem kék a hajma?...

Ezek fölnéztek s intettek neki, hogy mehet, majd mindjárt jönnek utána a piacra. Az egyik még annyit hozzáfűzött, hogy: „...jó lesz, ha nem türelmetlenkednek. Hisz van az embernek más dolga is...”

A hagyma kellett, a csókai áru jó áru. Csakhamar megjelentek a piacon. Mindjárt a kocsihoz léptek, fölhajtották a pokrócot:

— Hogy kilója?

— Hát — no csak, — hogy is mondjam má'... hús para, no!...

— Ördögöt!... Ez nem ér annyit!... Elég lesz kevesebb is...

Tizenöt!

A paraszt mégegyszer mondta a huszat, azután nem szólt semmit.

De ha erre a zord piaci jelenetre visszagondolok, megáll az eszem. Tizenöt parájával, pár dinárért kap egy egész kocsiravalót.

Makogott valamit, amikor látta, hogy készülődnek a kereskedők és a többi kocsi felé pillantanak, jelezve, hogy rajta kívül van itt még más is! Fogai között rágta, köpte ki a szavakat:

— Atyaúristen!

— Ne káromkodjál Mihály, — szólt halkan az asszony —, há' most ennyié szedik... Maj' csak megsegít bennünket az isten...

A paraszt, akiről csak annyit tudtam, hogy Mihálynak hívják, némán hallgatott s kezében egyre gyűrögette a kalapot. Mígnem a kereskedő a kezébe nyomott egy cédulát, hogy azzal jelentkezzen délután a vasúton, majd ott lesz, aki átveszi tőle az árut és „készpénzben“ kifizeti az árát.

— Há', ha má' az egyik is úgy akarja, meg a másik is, isten neki fakörösz.

Így alkudtak meg a többivel is. Tán egy volt közöttük, aki tizennyolc parát kapott, mert válogatott árut kozott a piacra. Igaz, ő harmincat remélt érte. de azt már nem kaphatta meg.

Azután nem láttam őket. Még délután az átadásnál sem. Ami megmaradt belőlük, azok a borostás arcok, meg annak az egy csókai parasztnak a neve, — Mihály, akit reggel ott láttam a Léderer-kastély árnyékában elhajtani, később az Arkádia előtt, ahol köpcös kereskedők tanyáztak háromdecis fröccsök mellett, mert ha történetesen csak kétdecis pohárból ivott, akkor vigyáznia kellett, hogy a nyitott torkán át a kortyogó bor után le ne szaladjon a pohár is.

Ahogy akkor szétnéztem és néhány szót váltottak az odavalósiakkal, megtelt jegyzetekkel a noteszom. Az egész falu nem más, mint egyetlen kórus-szólammá sűrűsödött panasz. Panasz mindenütt minden és mindenki ellen! Kevés a kenyérgabona, nincs lábbeli, az orvos meg patika olyan méregdrága, hogy a legnehezebb betegségeket is a faluvégi mélykúti vízzel gógyítják. A szegényebbjeinek rongyosak és szutykosak voltak a gyerekeik, és kiebrudaltak, mert az otthoni kuckón kívül nem volt sehol helyük...

És mit ígért nekik a holnap?

A Léderer-uradalom terebélyesedett, esztendőről-esztendőre gyarapodott a parasztok alól meg szép lassacskán kicsúszott a föld. Mi ma-

radt más kiút: elmenni oda cselédnek, béresnek, pásztornak vagy nap-számosnak annyiért, amennyit adnak.

Nem sokkal később megint a Tiszamentét jártam. Már kitavaszkodóban volt de a csókai emlék még nem merült el bennem. Találkoztam Bódival és rendre elmondtam neki, hogy mit láttam Csókán és hogy milyen „paradicsomélet“ élet folyik az ő tiszamenti „csöndfalvaiban“. Alig akart hitelt adni a szavamnak, azt mondta, hogy mindez csak „nekem szúr szemet, mert idegen vagyok“. Ha nem lennék idegen, észre se venném az ilyen gondokat, mert „minden megszokottá válna előttem, tudván azt, hogy az emberek között vannak jók és gonoszok. Hát itt is úgy van. A jók húzzák az igát, a gonoszok pedig élnek az igavonók terhére“. Ez a végzetük!

Hiába magyaráztam én Bódinak, hogy a helyzet voltaképp nem úgy van s ha történetesen úgy is lenne, az ő költői véleménye nem változtat rajta semmit sem. Ő csak hallgatott és nagyon lehangoltan nézett rám, mint aki nem tudja s nem is sejtí, merre van a kiút. De ő maga, mint népe szava, nem is kereste, inkább borba fojtotta bánatát és érzelmes strófákban megírta az új „Bácskai stanzákat“.

Azután letette a tollat és hosszú időre elhallgatott.

Egy-két esztendővel később Algirból kaptam levelet. Kíváncsian bontottam föl: Bódi írta. Hogy nem, — a botjára támaszkodva kísántikált Afrikába. Végigjárta Algir francia negyedét, a nagyvonalú belvárost, az afrikai benszülöttek lebujokkal teli negyedét: a Casbah-ot és barátságot kötött a mulatók magyar származású táncosnőivel. Mindössze ennyit írt az afrikai életéről és élményeiről s a majd tizennyolc oldalas levél többi része a „csöndfaluk“ életével foglalkozik. A levél első olvasásakor nem tudtam eldönteni, hogy honvágy ez, vagy pusztán kíváncsiság, ami papírra róttá a szinte végeleáthatatlan sorokat, — vagy föl-támadt benne az öntudat s már többé nem azon emésztí magát, hogy sánta és semmiben sincs sikere, hanem mindezekeken túl fölfedezett volna egy ígéretesebb világot? . . . Szóval levele további részében arról írt, hogy Algirban megismerkedett egy fiatal marseillesi francia leánnyal, aki egészen különös teremtés és lángoló szavakkal tud beszélni az agrórszakadtak millióiról. . . Sokszor találkoztak és nagyon sokat beszélgettek. Egy alkalommal voltak együtt a Casbah-ban is s csak napfölkeltekor tértek vissza Algirba. Ezt az éjszakai kirándulást soha nem tudja elfelejteni. És ezek után már érzi, — ha nem is tudja —, hogy hol lenne a helye a csöndfaluban. . .

Pár esztendő múlva, — ha jól emlékszem, a harmincas évek vége felé —, olvastam megint valahol, valamelyik vidéki lapban a Bácskai stanzákat. Ebben a költeményében is felhőtöl terhes égbolt nehezedett a búzatáblákra, a vetést járó paraszt arca is borus volt, olyan sötét, mint fölötte az égbolt, de „dühös markával a kalászkok közé kapott s kitépett onnan egy vörösen égő pipacsot“.

II.

Most megint, hogy kinyílt az idő, a Tiszamentét járom. Csókán baktatok a téglás gyalogjárón, de egész más érzéssel, mint két évtizeddel ezelött. Ahogy a vasútállomástól kissé följebb elkanyarodtam a templom felé, tüstént elébem tárult az új falu képe. Most is kora reggel volt, de az utcák nem voltak néptelenek. Előbb egy, majd mindjárt utána még két vadonatúj kamion vágatott el az orrom előtt, nagy zajjal berregtek a traktorok a gépállomás tágas udvarán s a majorok felöl már

hozta a szél a távoli társzekerek mindegyre közeledő zörgését. Ahogy azok a puha nyári útról fölkapaszkodtak a falu kövesútjára, már föl is hangzott a szó. Az érkező kocsis az utca egyik feléről kiáltott át a másik oldalon haladó brigád-csoportvezetőnek:

— Délig aztán kész legyen vele, mer' köll a traktor a Széki matorba is!

Emez mosolyogva intett, de az ott a bakon nem hagyta annyiban.

— De úgy legyen ám, mer ha nem, akkó én biz nem tudom: mit szól maj a Mihály?!...

A beszélgetésre én is fölfigyeltem, arra, hogy milyen közvetlenül szól egyik a másikához, a munkás a csoportvezetőhöz, de a név, a név, ... Mihály... a régi emlék körvanalait hozta megint elém.

Mégegyszer feléjük néztem, ők megálltak beszélgetni, én tovább mentem, mert tovább vitt az utam. Hogy rövidebbre fogjam az utat, átvágtam az utca másik felére s csak amikor az út közepén föltekinttem, akkor meredt rám teljes nagyságában a csókai kastély-palota. Az emeleti ablakait a déli oldalon zsaluk takarták el, de keletrenyíló ablak-szárnyai már tárva voltak és szólt bent a rádió. És valami mindjárt az első pillanatra föltűnt nekem: ez a kastély már nem olyan magasról néz le rám. Mintha „lejjebb, vagy alább adta volna“. Megszelidültek a falai, hatalmas, rácsos kapui tárva és íme, már kora reggelen, vidám kacagással járnak ki-be rajta az emberek. A szövetkezetiek meg az „állami birtokosok“. De az apraja is megy, járja a kastély lépcsőit a tejeskannával, nemcsak a véne —, úgy járnak-kelnek ott, mintha csak az övéké lenne a vigyorgó, kövér Léderer György minden hagyatéka.

...Mintha csak az övéké lenne...!?

Ni csak! Ezen aztán elgondolkozom. Ez a gondolat úgy szökött az agyamba, mint ahogy futnak azok az apró lábacskák fölfelé a hófehér márványlépcsőn az irodába, a titkárhoz vagy le a szuterénbe a „menzás-nénihöz“, aki jóságos arccal méri ki nekik a frissen fejt s forralt meleg tejet. De mindegy, akár hóvá is mennek. Egyik se kérdés. Sehol se kell alázatosan kopogni, csak rányitni az ajtót és ott, az íróasztal vagy a menzai pult mögött mosolygó arc fogadja a gyereket.

A szekerek se bandukolnak, hanem vágatnak kifelé, a messzi szántók felé; a kocsis csak úgy tréfából suhogtatja az ustort a lovak fölött, tán emlékeztetőül, — mintha mondaná: „Ugye kese, mennyivel jobb most, hogy az ostorhegye nem csipi a hátad... Ládd, ha még félig-meddig csikó is vagy, meg aztán csak úgy, a magunk módján ostorhegyes is vagy —, mer' nálunk má' négy lovat nem fognak egy kocsiba, mint ahogy az embör nem tesz a fejire két vagy három kalpagot, csak egyet —, de olyan má' a becsületed, akár a rudasnak.“ „Parádés aztán má' köztetek se, egyetlen egy sincs, hogy csak kényeskedjen, ficánkoljon meg a finom abrakot túletek fölzabálja, míg tik az ekét vagy a boronát vonszolítok...“ „Lám, most aztán mind parádés, ha mink akarjuk, — egyetlen egyig...!... Úgy ám, kese, ezt nem kő' efelejteni...“ „... Ho, má' megint mit bokrosoc, mit ficánkósz?... Ja-a-a-a?... Itt vagyunk a körösztútná?... Öhöm... A barna köröszt, meg rajta a bádog-Krisztus, csupa rozsmadarta az egész... Süvegelje meg, aki akarja, de én, — aztán nem bizon!... Ugye, kese?“

Így vágatott el az egyik szekér a másik után a kastély előtt, én meg kapkodtam a lábam mert a nap már kidugta fejét a látóhatár piros-lilás-báránnyelű pereme fölé és a nagyút teljes hosszán át bekukkantott a faluba... Sietnem kell, motyogtam magamban, mert az „igazgató“ már biztosan ébren van s ha nem érem otthon, ki találja meg majd

kint a népeknél, a kukoricaföldeken vagy a Széki majorban?... Azt se tudom merre hol terül el, csak épp annyit, hogy az északi határban... Hát keresd, ha tudod... De még bizonyosan otthon lesz, hisz csak öt óra körül jár az idő, — aztán meg ha éppen örökké a határt járja és későre jár, mire hazavetődik, akkor biztosan otthon találok.

Gyorsabban kapkodtam a lábom, de a sarkon megtoppantam. Ismerős a ház, a bejárati lépcső. Mikor is találkoztunk? Ja, igen, hisz ez volt itt az Árkádia. Ni, alig lehet ráismerni: új mezbe öltözött. Ma már hármas ablakkal néz a fölkelő nap felé, ajtaja is új s fölötte meg egészképp tábla hirdeti:

„Szövetkezeti étterem és vendéglő.“

Az „Árkádia“, — de honnan is vetődött ez a klasszikus név ebbe az egyszerű faluba. Tulajdonképpen kicsiny, földszintes ház a sarkon, vele szemben, a tulsó oldalon platánok és tölgyek között a kastély. Persze. A kastélyt majmolta. Ha már nem volt a homlokzatán ívet s bejáratánál oszlopokon nyugvó ív, hát legalább névben utánozta a kastélyt, hogy méltó legyen igazán a feudo-kapitalista környezethez. Így az Árkádia nevével és öblös poharaival együtt lebukott a letűnt idő szétzúzott emlékei közé. Ki emlékszik még rá? Talán már senki, vagy csak a régi öregek, kiket ittfelejtett az idő, hogy utoljára még egyszer bepillantsanak a fiatalok életébe és megnyugodva térjenek meg az örök pihenőre? Nem is hallottam én senkit az Árkádiáról beszélni, csak arra a kérdésemre adtak választ, hogy hol is található Varga Ferencet, a termelő szövetkezet igazgatóját.

A gépállomásra irányítottak. Menjek oda, — ott lesz.

— És mondja, ilyenkor már bent lehet találni, hisz még elég korán van.

— Bizon az úgy van. Későn fekszik, korán kel, hogy eljusson mindenhová... Azé siet olyan nagyon. A műtkő is aszonta: „... akár milyen korán is kel az ember, ha korán is kel a nap, mégis rövid nekem az útja!“

A gépállomáson azzal fogadtak, hogy még „hajnalhasadás előtt kiment a földekre. A gépekhez“. A szövetkezeti elnök is kint van, csak a könyvelő, meg a tisztviselők szállingóznak be később az irodára.

Azon töprengtem, hol is lehet őket megtalálni, hisz legfőbb dolgom hozzá, meg a népbizottsági titkárhoz köt.

Hol is lakik a titkár? Azt mindenki tudja a faluban. Bárkit is kérdezek, sietnek mindjárt megmutatni.

Egyszerű kis fordított ház időrágta, szürke léckerítéssel. Alacsony, könnyű fölötte betekinteni. Csönd van az udvarban, még a kutya se csahol. Köszöntésemre megjelenik ő. Negyvenkörüli. Csupa erő és egészség, de már nem lehetne azzal jellemezni, hogy „tőről metszett paraszt“. Onnan jött, közülök, de már elhagyta a bölcső emlékeit, meg azt is, amit az „anyatejjel magába szívott“. Bátorabb, öntudatosabb, nyiltabb, mint a parasztok. Ő már mezőgazdasági munkás: Csóka beláthatatlan földterületeinek dolgozója, akiben a megmaradt kastély árnyéka sem ébreszti föl többé a szolgálalkúséget.

Arról beszélek, hogy szeretnék a falu új életébe betekinteni. A rögít ismerem, mert jártam itt, de az új, az még ismeretlen előttem. Itt van a nagy állami uradalom, meg a szövetkezetek is, hisz ebbe a kettőbe belefér az egész falu.

— Az igaz, hogy beleférne, de azért akadnak olyanok, akik még maguk szántják a földjüket és telekkönyvileg akarják apáról-fiúra

hagyni. Ezek begyöpesedtek, majd csak a mi fejlődésünk és az ő lemaradásuk téríti észhez őket!

Hosszasan beszél a faluról, szülőfalujáról: a tiszamenti „csöndfaluról“, ahol a csöndnek minden pillanatát már kora reggeltől betölti a munka zaja. Ahogy a szavait hallgatom a szövetkezetekről, az állami uradalomról, a gépekről, az új traktorokról, az aszályról, az ígérkező terméstről, — gondolataim messze elkalandoznak... Szavak és szavak; adat és anyag... És tovább: ...egészségház, szülészeti otthon, a falu közepén új oszlopcarnokos szövetkezeti otthon... „Új várak épülnek. Csupa új vár lesz a világ.“... Ady... Ennek az otthonnak igazán vannak árkádjai... Szavak és szavak, de — ...nem csak szavak, hanem tettek is. Bent a kultúrotthonban és valahol hátul, az oldalfalon kopácsolnak az ácsok; most süllyesztik a szögfejeket a padló deszkájába, hogy aztán majd — ha megnyílik —, simábban röppenjen a tánc, ... színházterem. oly nagy és mély a színpada, akár egy városi kamaraszínházé... Könyvtár! A polcon rendre sorakoznak a könyvek... Tanítók, — ma már kétszer annyian vannak, mint két esztendővel ezelőtt... Szavak és tettek: adat és anyag.

És amikor mindezt mondja, arca széles mosolyra derül.

Igen. Ez lesz az új falu szíve, — nem a kastély! Itt összpontosul majd minden és esténként, vasárnaponként vagy ősszel, amikor a nagy esőzés akadályozza a munkát a földeken s nehéz csöppekben dobol az ablakon, akkor nem a délutáni litánia orgonásipjai hívják a falu aprajana-gyját szemforgató imára, és nem is kocsma vagy az ereszeiatti fiilközás egydináros alapon, hanem a szövetkezeti otthon forró élete.

Ahogy visszaérkezünk — mert időközben körüljártuk a falu központját, itt minden egyrakáson van, akár a csillagteres Telecskán; bepiliantottunk mindenhová, a népbizottság termeibe is, hogy a lehető legrövidebb idő alatt mindennel megismerkedjek —, megálltunk a háza előtt, nekitámaszkodtunk a palánknak s csak úgy álltunkban beszélgettünk tovább, fölvetődött a szó: ez kellene még meg az kellene még... Meglátja kezemben a folyóiratot, nem hagyja szó nélkül...

— Jó lenne olvasni, sokat olvasni, ha lehetne. De, mit tegyen az ember, ha még nyáron is rövid a nap és nem futja az időből... Sokszor úgy gondolom: nagy kár ez a mulasztás, még akkor is, ha kényszerűségből származik... Hát kicsinájak? Eszalad az idő, nem lehet visszatartani. Meg hát még mostan — a termelőmunka az első!...

Amit mondott és ahogyan mondta, rádöbentett engem egy intellektuális tévedésre. **A**ra: ha nincs is mindig könyv a kezében, lap az asztalán, újságsomó a hóna alatt, azért életünk minden izzó témája benne él, sokkal inkább, mint bármikor azelőtt. És olvas? Igenis, olvas! De nem olvas el akármit, nem kap bele ebbe is, abba is. Inkább vár...

Mire?...

A műre! Az igazi, életadó műre, mert — szinte hihetetlenül hangzik ez az intellektuális válasz —, fejlett irodalmi ízlése van. Sokkal, de sokkal fejlettebb, mint amilyenre mi eddig gondoltunk. És az a belső vágy, kíváncsi vagyok minek is nevezem (azt, ami után az ember gondolata, képzelete nyúl, az írástudók szakmabeli nyelven irodalmi érdeklődésnek hívják), ez a belső tulajdonság egészen más, mint a miénk! Nem elvont, nem komplikált művészi forma után kapaszkodó, hanem egyszerű és szürke egyszerűségében olyan, mint maga a hétköznapi élet.

Természethű, mert a természethűség a hétköznapi életben él; a vasárnapok pihenőjén is mindig arról álmodik, hogy milyen volt a tegnapi és milyen lesz, vagy milyen is legyen a holnap munkája.

Jött érte a kocsi.

Elbúcsúztunk. Mosolyogva lekezelt velem és még annyit mondott:

— Jó, hogy néha elgyűnnek hozzánk. Találkozunk. Beszélgetünk. Elmondjuk egymásnak a magunkét.

— Csak előbbre jutunk veled, — tettem hozzá fölvidulva.

Olyat nevetett, hogy mind a harminckét fogva megvillant fehéren a reggeli napfényben. Intett a kocsisnak és kalapjához emelte mutatóujját.

— Az ember mindig előre nézzen! Sose hátra!... No! Gyerünk Bálint!...

Csattant egyet az ostor, erre asszonya is kitekintett a palánk fölött. Találkozott a tekintetük, de — költő kell oda, mai költő, hogy ennek a két egyszerű emberi szempárnak az egybefonódását megénekelje. A prózairó szava nem elég.

A lovak nekiiramodtak és zörgött a szekér végig a nagyúton.

III.

Tovább jártam a falut, egyik utcából a másikba át, mentem a dolgom után.

Az iskolában tiszta, üde levegő csapta meg az arcom. Frissen meszeltek. Hőfehérek a falak, tiszta a padló, a folyosó nagy kőkockái, magas párkánya, a nebuló rá, ha pipiskedve fölé, képek a falon, rajzok és földgömb a szekrény tetején. Az udvarban hulladékalmaz, tán a diákok gyűjtötték és ásott öntözőcsatornák vezetnek le a kút partjáról egyenesen a kertbe, az ágyások közé.

A fiatal tanító is tele van gondokkal. Nekigyürekezve hol ezt, hol azt végzi és nem azon töri a fejét, hogy hogyan is lehetne a nyugdíjjogosultságot a legrövidebb uton megközelíteni. Eszeágában sincs! Hisz itt van az iskola, az iskolai könyvtár, a tantestület, a szervezet, a kultúregylet, a műkedvelők próbája, sügni is kell meg rendezni is, bírászkodni a futballpályán, szaktanfolyamot vezetni az önkéntes tűzoltótestületben, tankönyveket hozatni, árúsítani, elszámolni, irkákat kell hozni a városból, meg majd rajztömböket is, hogy mire kezdődik a tanítás, minden együtt legyen.

Ő a falu mindenese.

— Van itt mit tenni, ugye?

— Van bizony, csak győzze az ember. Rámegy az egész nyári vakáció, el sem tudtam utazni. De itt van a Tisza, meg a szigetek is, majd leszek Jókai Timár Mihály: aranyember!

Szikár, kemény ember. Bármennyi is a terhe, elbírja a válla. Kora reggeltől késő estig: látástól vakulásig, de nem a tengődésért, mint a multban a sókai cselédek, parasztok, hanem az új életért. Bent a községben, kint a határban, gyalog vagy kerékpáron, egyre megy. Egy ilyen falusi tanító élete kész regény, de olyan izgalmas regény vagy dráma, amilyent még keveset írtak.

Itt van a gazdag anyag a témakeresőknek.

A könyvtárat nézegetjük. Mi van még, és mi hiányzik még.

— Sok minden kellene ide, de kevés a pénz. Talán ad valamennyit a termelő szövetkezet?!...

— Majd utána járok, — mondom, miközben fölírom a beszerzendő könyveket, — ez az én föladatom. Egy-kettő itt lesz, hogy minél előbb a gyerek kezébe jusson.

Megindultan nézi a jegyzéket. Föltekint rám, mintha a határtalan örömeiben nem hinne a szemének.

— Valóban? Dedijer Naplója megjelent magyarul?...

Bólintok és mondom: ugyanazokkal a mellékletekkel, mint eredetiben.

— Az kell! Nem is egy példányban. Jó lesz az iskolának is. A gyerekeknek fölolvassunk belőle...

Meleg érzés fogott el. Ez a könyv útja az olvasóig; a legkisebb olvasóig, aki pöttöm ember léttére már hőseink harcos életét éli majd a Napló soraiból. Igen! Erősíti meg a tanító a szavait. Kell a könyv, bármennyi is van belőle, sose elég! Megilletődéssel nyúlok a szekrény mélyére: kiemelek egy könyvet. Rongyosra olvasták, olyan maszatosak a lapok, hogy helyenként alig látszik benne a betű.

Ez tán az egyetlen „pusztulás“, amit örömmel fogad az ember. En legalábbis így vagyok vele. Nem kár és nem veszteség, ha a zsiros, maszatos kis kezek tapintása, lapozgatása, gyúrása alatt tépődik, szétfoszlik a könyv. Ez a sorsa. Itt, faluhelyen, ahol a nyomtatott betű — ha sokasodott is — még mindég elég ritka madár, ez kell, hogy legyen a sorsa... Majd hozunk s adunk helyette másikat. Szébbet is, jobbat is, épp olyat, amilyent az ő lelke kíván!

A tanító munkájába mélyed, én meg megyek tovább.

IV.

Keringek a falu körül, mint a galamb, amely távolról jövet ismerős ducra talált s most azon tanakodik magában: melyik lyukon röppenjen be a többiek közé.

Immár vagy negyedszer visz el a kastély előtt az utam, de azért megint megnézem magamnak. Szép, komoly épület, vakítóan fehér és tiszta, gondozott, még a park minden egyes sétánya is. Fölötlük bennem a kuncogtató kérdés: vajjon a magasról megtisztelt mérnök gondolt-e rá, amikor tervezte, hogy ebből a nagy állami uradalom igazgatóságának épülete lesz. Nem is olyan sokára, (mert a kastély maga sem valami ódon vár, hanem meglehetősen modern épület). Az állami birtoké, de azé az államé, amely a szocializmust építi!

Földadatom vége felé járok s utána, ahogy útitervem mondja, el kell hagynom Csókát, — még Bánátot is. Igen, utána le a Tiszára és kompon át a zentai partok felé. Ó, Zentáról már hányszor néztem Csóka dombon kakaskodó templomát!... Húsz esztendővel ezelőtt, amikor még homlokomon több szálat lengetett a szél, a Tiszapart korlátján Bácskából Bánátot bámulva néztem azt a sárgán kakaskodó templomot s mindig arra gondoltam, hogy orgonaszóra milyen ájtatosan énekel az a sok cseléd. Keserű volt a számíze, hogy annyi ember tizenötparás vöröshagymával az atyaúristen könyörületére vár.

És most. Már — már bántott, hogy el kell hagynom Bánátot és a tanátlan puszták igazi, napharnított képű emberével még nem is beszéltem. Össze se akadtam, egyel se. Hisz mind falubéli, akivel beszéltem. Hát a pusztaiak?...

A túlsó sarkon, nem messze a kastélytól épp a kövesút kereszteződésénél áll az újságáros bódéja. Az újságáros fiatal csókai szerb leány, magyarul is beszél. A magyar újságról épp olyan hangon, mintha azt is az ő anyanyelvén írták volna. Bent néhány újsáγκötég meg régebbi folyóirat. A legújabb lapok még nem érkeztek meg. Most hozza a posta Zrenyanin felől. Radojka épp azokat várja, én jómagam is, mert már több, mint huszonnégy órája nem volt újság a kezemben.

— Fogy az újság, fogy? — kérdem, mert eszembe jut az ócska, porlepte halmaz láttán, hogy az írástudó, rideg parasztek mindig „föltörekvő osztálynak“ nevezték a szántók dolgozóit. Azok pedig szeretnek olvasni. Csak azt a gondolatot nem mertem még magamban fölengedni, hogy „tudnak“ is olvasni, mert e kérdés elhangzásakor már sok ellentétes vélemény csapta meg fülemet az utóbbi időben. Még azok ajkáról is, akik büszkén mondták magukról mintegy paraszti önigazolásként, hogy: „... nézze, én is a mi hutjánk kölyke vagyok, tehát nyugodtan beszélhetek róluk. Mert magamról is beszéllek“!

Radojka szavai rezzentettek föl gondolataimból. Jobb is, hogy fölrezzentettek, mert néha úgy belefeledkezem, hogy végül is, inkább a képzelet szüli meg a nyert képet, mint a valóság. És én úgy melengetem magamban, mintha maga a valóság lenne. Pedig a húszév előtti emlékekből is csak a tizenötparás hagyma maradt meg, a többi letűnt az idők mélyire. Radojka annyit mondott, hogy viszik az újságot, de azt már nem tudja, hogy olvasásra-e vagy inkább szalonnát csomagolnak bele. Mert ezt mondta nekem az egyik faluban egy szövetkezeti könyvelő, miközben kipiszkálta körme alól a beszorult dohányhulladékot.

Mivel újabb kérdéseimre Radojka vállát vonogatta s én egyre a Tiszapart felé tekintgettem, hogy melyik úton is vágjak át a legelőn, megint eszembe jutott a tekintélyes hasú könyvelő, aki azzal a szándékkal, hogy rámpiritson, igyekezett engem fölvilágosítani, hogy a „legjobb magyar író Somogyvári Gyula-diák“ és a legjobb magyar regény a „Virágzik a mandulafa“. Érthető tehát, hogy szerinte a parasztek nem olvasnak, — Somogyvárit valóban nem olvassák —, és az is érthető, hogy szalonnájukat újságpapírba csavarják.

Hirtelen valami nagy zaj támadt, de olyan, hogy majd elvitte magával Radojka csöndes, tikkadt bódéját. A kocsi rúdja a kemény fékezéstől úgy az egekbe meredt, akár egy messzehordó ágyúcső. A lovak megtorpantak s egy szélesvállú, természetes ember lépett le a bakról. Amikor a bódé ajtaja elé lépett nekem is biccentett s mindjárt Radojkához fordult olyan sürgető gesztussal, mint aki nem szeret sehoh sokáig fölöslégesen időzni. Félreálltam az útból, gondoltam ő biztosan siet, s ahogy így egymás mellé kerülünk, jól megnéztem magamnak kemény, napbarnított arcát. Mélyenülő szeméből nyílt, őszinte tekintet árad. Az ilyenfajta embereket a mi vidékünkön tagbaszakadtnak nevezik, noha jobban illik rá az, hogy természetes. Az első pillanatra láthatni rajta, hogy nem árt ennek se szél, se vihar: állja az időt, akár az évszázados jegenye.

Az első pillanatban nem tudtam fölfogni, mit is keres az újságos bódében. Hisz itt se dohány, se pálinka. De ő kiségitett, ahogy odaszólt Radojkának.

— Van-e újságja?... Vasárnapi.

Radojka intett, hogv nincs. Elfogyott. Szétkapkodták a hetipiacon.

— Tüvé tettem az egész falut, sehun egy se! Hát hunnan vegyek most?

— Minek magának a vasárnapi újság? — kérdeztem, mert eszembe jutott, hogy van egy a táskámban.

— Benne van a széki major „cigája“, azt akarja olvasni meg hallani ott, kint a pusztán valamennyi pásztor...

Szavai földidéztek bennem a vasárnapi riportot. Csakugyan! Itt van az ország egyik leghíresebb juhtenyészeté. Kiveszem a táskámból az újságot és átadom neki.

— Tessék, én már úgyis kiolvastam.

— No ez jó gyütt, mer' má nem hagynak békén az emberek.

Fölnyitja az újságot. Tudja, a második oldalon nagy riport van a széki major juhtenyészetéről. Mohón olvas, szemei szinte fölisszák a betűket. Szólni akarok valamit, hogy ezt a váratlanul itt termett pusztai embert beszédbe vonjam, (belülről az izgat: mi mindent mondhatna nekem arról az életről, amelyből mi — akár a vonat ablakából akár az országút vagy a gyalogút porából tekintgetve feléje — csak annyit látunk, hogy a távoli sárgás-zöld mezőben szürke foltokban gomolyognak a nyájak, itt-ott terelő puli, mint valami fekete gombóc gurul utánuk, mögöttük mozdulatlanul áll vagy mélézva heverész a pásztor; napközben egyszer-kétszer lefelé hajlik a kút hórihorgas gémje, itatóra; este pászortűz gyullad vagy ha a közelben legeltettek, porfelhővel a fejük fölött terelik haza a nyáját). Feleletre akarom készíteni kérdéssel: hogy és miben telnek napjai most? . . .

Pászortűz, pirított szalonna, furulyaszó: ez már mind a mult teátrálisan beállított romantikája. Azt hiszem mostanában a legöregebb se mond már esténként népmeséket, mert szeget ütött a fejébe a sorsforduló. Amióta elhallgattak az ágyúk, elült a háború füstje és eltűntek szeme elől a romok: **másfelé terelődött** a nyáj is. . . Eltűnt az uraság is, „kőd utána“ és a juhtenyésztés — . . . ?

De nem is kell kérdeznem. A bódé ajtófélfájának támaszkodó ember fölnéz az újságból és meglegedett arccal rámosolyog:

— Hát jó megírták a juhainkat.

A neki ajándékozott újság és a közbevetett véleményére támadó kérdésem, hogy kivel is beszélek a szokásos bemutatkozás után, megszólaltatja őt is. Fölnyílnak a beszéd kapui s lassan gyülő szavai éreztetik, hogy a puszták embere hallgatag, nem sokat beszél. De, ha megszólal, szereti ha hallgatják. Így ő is, bölint, nagy tenyerébe veszik a kezem, markolja keményen. Állom a szorítását, hisz magam is féllábbal a pusztáról való vagyok, csak a ruhám meg a nevem városi ízű. Tán az indítja szóra: ha el is szakadtam tőlük, nem estem olyan messzire, hogy a túlsó oldalról kellene néznünk egymást. Mindössze annyi a különbség, hogy engem a város falai között dajkált a szállásról odavetődött anyám, ő meg kint maradt — híven a pusztához —, a tanya bölcsőjében.

A barátságát kereső ügyetlen szavaimra ő sokkal egyszerűbben szól:

— Nevem Banka Mihály. . . Én vagyok az uradalom számadó juhásza, azé' nézem az újságot, hogy mit írnak a tenyészetünkről.

— A tenyészetünkről?

— Igen. Kint jártak, megint nálunk a széki majorban megnézni a nemesítéseket. Má' hogy amit ott mink nemesítettünk. Mert mink körsztözzük őket, magunk.

— Mekkora az állomány?

— Egyezeröttszáz birka, meg valamennyi bárány. De má' nem akad közöttük közönséges: mind nemesített.

— Most nemesítették?

Mosolyogva legyint, mint aki már rég ismert dologról beszél.

— Á, — dehogy. Esztendők óta. . . Tavalý jutalmat is kaptunk érte, má' ezé a nemesítő munkáé. . . az állam adta: negyvenezer dinárt. Mindnyájának jutott belüle.

— Hogy-hogy?

— Hát kint van a pusztán tizennégy pásztor: némelyik már több mint hetvenéves. Meg egy bojtár is van, az meg tizenötéves. Az is kapott pár ezrest. Bár fiatal még, de muszáj tanítani, ha meghalunk, legyen aki majd utánunk következik. . . Én is úgy tanútam. Juhász vót az

apám, — még a nagyapám is. Tán még annak is az apja. Így kezemre áll a munka.

— Hol tanulta a keresztezést, a nemesítést? Úgy mondja, már másodszer kapják az első díjat az országban.

Arcán semmi változás jele nincs. Se a büszkeségé, se a belső öröme. Olyan természetesen veszi az eredményt, mintha csak egyszerű hétköznapi munkáról lenne szó.

— Annak a fortélyát az öregektől tanútam, meg olvastam a szakönyvekből.

— Szakkönyvet is forgat?

— Persze, csakis aztat, meg néha mást is, ha kezem ügyébe akad... A multkorjában benn jártam Zentán, ott meg is vettem magunknak Rózsa Sándort... Hűsz család van odakint a pusztán, de azt aztán elolvasták valamennyien. Majdnem veszekedtek érte, hogy kié lesz előbb... Persze, sorra került mind. A fiatalabbja most olvassa, meg az asszonyok. Mer' nálunk az asszonyok is olvasgatnak, csak akkó nem, ha nem kapunk semmit... Mer' alig vagyunk pár kilométerre Csókátul és néha hetekig nem gyün ki semmi. Magunknak köll behajtani, ha akarunk ilyesmit. Így, mint akár most is. De ha megint beáll az eső, akkor ki tudja, mikó' jutunk majd hozzá?!... Meg tudja, nemcsak nekem, hanem a gyerek kedvié is... Hát igen!

Olvasó juhászok. Nemesítésen törik a fejüket és pislogó lámpafény-nél olvassák a könyvet. Nem elmélázó pásztorok már ezek, akik csak folyton az égen úszó báránylelkőket nézik, hanem a birkát, a bárányt meg a mezőn sarjadó füvet nézik, figyelik és minden életmoccanásban tapogatják a holnapot.

És mindezen túl mi érdeklí őket. Adódik a kérdés: hátha támaszt találok benne, hisz magam — mit tagadjam —, jóhiszeműleg bár, de csak én magam annyiszor megválaszoltam már helyettük. Hát hadd mondja most ő. Kérdem:

— Mit szeretne olvasni?...

Rámnéz. Látom a szeméről, a föltett kérdés helyén való. Most neki is ez járhat az eszében. Összehajtja az újságot és tiszta szívvel, nyíltan:

— Olyat —, mint „Rózsa Sándor“!... Nem az afféle tudomisémit... A betyárosabb, csatárosabb darabokat, azt igen, de az amolyan szerelmit, azt aztán nem...!...

Arcom talán elárulta neki, hogy kedvemre való, amit mond s ezzel, ha nem egyfelől indultunk is, de egy útra találtunk. Szórol-szóra följegyeztem szavait. Csak nézte a kúsa sorokat némi megelegedéssel, mint aki tudja, hogy ebből nyomtatott betű lesz és másnak is szól majd. Azt is akarja, hogy elhallatsszon szava a pusztáról és meghallja a földművese a tanyasoron, a falun, meg azok „ott bent a városban is“... Igaz, hogy tudatában nem sok név él még; Petőfi, Arany, Jókai, József Attiláét, Adyét látja a szövetkezet, a kultúrkör homlokzatán és talán azt is hallotta, hogy a puszták költője volt a legszebb nevű peéta: Csonokai Vitéz Mihály, de többre már nem igen emlékezik, ha olvasta is, mert kihullott az emlékezetéből. De valami mégis csak megmaradt ami szemléletét élesítette, látókörét tágitotta sokszor olyan messzeivelőre, mint a bánáti sík legelő, ahol sokszor egyetlen tanyafolt sem akasztja meg, sem szállás a végtelenbe futó tekintetet.

Pusztai, szállási emberek ezek. Megint anyám jut eszembe, akít a házassága a városba vitt egy ácsmester mellé fészekteremtőnek. Az ács zsinórmester volt a színházban, mindig kapott egy-egy ingyenjegyet asz-

szonyának. Nem egy ilyen színházi este oly mély nyomot hagyott anyámban, hogy esztendők múlva is csillogó szemekkel mesélt János vitézről. "Tudod — mondta —, ott ült a francia király a trónján, de olyan nyiszlett volt, olyan semmisség szegény, hogy majd elvitte a szél. Amikor hírül hozták, hogy jön az ellenség, kihúzta magát, nekiveselkedett és fennszóval mondta: '...Meghódítom én ezt a vén rücskös, rongyos Európát!... Nagy erőlködéssel kirántotta kardját és — akkorka volt az egész, mint egy kisbicska... De amikor aztán megjött János vitéz, azt se tudta hová meneküljön. Ijedtében a trón alá dugta a fejét, de persze, az egész üllepe kinn maradt...' Ahányszor csak elmesélte, mindig jókat nevetett rajta, mint aki szíve mélyén, titokban, örül annak, hogy lám a nép fia diadalmaskodik a király fölött is.

Petőfit mindig úgy emlegette nekem, mint hőst, aki a népért halt meg a segesvári csatában, de versei közül csak a „Távolból“ strófáit tudta énekelni és kedves kántálással szavalni a poéta „István öccséhez“ írt költeményét. Az „Apostolról“ tudott valamit- de a „XIX század költőit“ vagy a „Nép nevében“ írt versét soha nem emlegette.

Így lehet ez Banka Mihállyal is, meg a többivel. Közülök egy-kettő kiemelkedik és elmondja érzelmeit, emlékeit, gondolatait, — a többi hallgatagon, konok zárkózottsággal magában hordja. Csak egy-egy mondatból, lopva ellesett életmózzanatokból lehet kitapogatni, kibogozni azt, ami benne él.

Ilyen találkozások után mindig újra, hányszor elismételtem már magamban: nem lehet őket csak fehér vagy csak fekete színnel festeni és nem is olyannak, amilyennek látni szeretném a juhász-szamadót, hanem csak olyannak, amilyen a maga valóságában. Természetes, darabos, kemény, akaratos ember, aki a pusztán a nyájának él. Folyton az jár az eszében, amit tenni kell, másra nem igen jut idő. Most is, mint aki befejezetnek tekint a találkozást: szó nélkül zsebébe gyűri az újságot, nem simogatja szemével órákon keresztül a róla szóló riportot, hanem egyszerűen tudomásul veszi, kocsira száll és leakasztja a gyeplőt a lócs nyakáról. Az ostor nyelével előre mutat.

— Mondom, itt van a széki major, nem messze a határban. Pár kilométer az egész. Épp a falu alatt. Elhozhatná a posta azt az újságot, vagy kiküldhetnék valahogy, mert mire mink begyűvünk, im — má nincsen!... Így van! Oszt napokig, hetekig olvasmány nélkül marad annyi család. Azt se tudjuk sokszor, mi van a világban.

— Hát az uradalom? — kérdem.

— Á, — annak meg van épp elég gondja.

— Magukkal nem gondol? Ők mégis csak itt vannak a faluban.

A bíráló kérdést nem hagyja annyiban.

— Dehogyan nem gondol. Hát az állami uradalom nélkül nem tudtuk volna megcsinálni ezt a juhtenyészetet.

— És maguk, juhászok? Az a sok emberöltőnyi tapasztalattal bírós pásztor?

Egy kicsit mintha megütközne szavaimon, mint aki már megint olyant kérdezett tőle, ami természetes dolog.

— Az uradalom meg nélkülünk nem tudta volna megcsinálni. A többi aztán hun a mi gondunk, hun meg az övéké...

A választ értem és titkolt örömmel jegyzem a noteszembe. Ez a kollektív lélek villanása. Jó, de ennyi lenne az egész húsz esztendő óta? Nem! Van ennél több is. Más lett a hangjuk; nyitottabb szemmel nézik a világot. A természet fekete függőnye se zárja el többé előlük az utat.

Hisz itt van: az éjszakai szántás. Nemcsak a traktor, az ember, a ló is bírja a csillagok alatt vagy a hold fényénél a munkát.

Csak köszöntése maradt a régi.

— No, isten megáldja!

Ahogy a távozó kocsi után nézek, majd Radojkára, agyamban valami ötlet villan. Utána kiáltok.

— Hallja! Ez a bódé itt áll az útkereszteződésnél, a maguk útja meg mindig erre visz el... Majd itt lesz a könyv, amit küldök, — Radojkánál...

Int, hogy megértette amit mondtam s lehajt a nyári útra, hogy a kő ne marja a kerékvasat, mert drága manapság a kovács. A kocsi mögött porfelhő kerekedik vastag gomolyagban; előbb csak az üres zsákokkal megrakott saroglyát ölelgeti, majd mindig följebb és följebb emelkedik s nemsokára eltakarja a számadó egész alakját.

Aztán az újságárusnőtől köszöntem el. Radojka úgy tekintett én-rám, mint aki őszintén örül a juhász számadóval kötött barátságának s ő, akár csak a saját nyelvén szólna az ígért írás, készséggel teszi köztem és a széki major pásztorai között az épülő félben levő kapcsolatot.

V.

Vettem az utam a Tiszának.

Búcsúztam Bánáttól, tanyátlan pusztaságaitól, amelyeken most is, tölcésreket pergetve maga előtt, végigszalad a forgószél portverő kendője. A csókai dombról, ahol a sárga templom úgy ül, mint valami kotlós, — innen messze ellát az ember. Törnyök és téglagyárkémények jegyenesor vagy ákácós jelzi az emberek lakóhelyét: Paděj, Hódegyháza, Jázova, Verőce, ... aztán, amarra följebb Majdán-Rábé, egészen a határ csücskében. És itt fönt, a Tisza-kanyarban Török-Kanizsa. Falvak, utcák, házak és emberek... Szorgalmas, szakadásig dolgozó mezőgazdasági munkások, — meg hallgatag, kőnok, templomjáró régi parasztok. Az utóbbiakat a mi fejlődésünk és az ő életévük sokasodása viszi az elmulás felé.

A túlsó oldalán Bácska.

A Tiszán már készülődnek a révészek, amikor a kompra lépek. Fölhúzzák a kijáratit pallót, izmos kezükben a fogantyú beleakaszódik a vaskötélbe s a komp elhagyja a bánsági partot. Mögöttem Bánát, előttem Bácska, alattam a Tisza vize kavarog.

Falvak és tanyák népe. Hányszor jártam már közöttük, amikor a népi írók hatása alatt magam is azt éreztem, hogy paraszt vagyok!... Igen. Félállbal közülük léptem a polgári világba, homlokomon hordom a jegyüket. Magamban és magamon őket keresem vagy inkább kerestem. Am a látogatások és a találkozások során rájöttem arra, hogy a falu és a pusztai életének kérdéseire (ha előttem vagy általam is vetődnek föl) nem nekem kell megadni a választ, hanem nekik, — vagy ahogy szemem bírja, olvassa ki mindennapi életükből. És nem mindenáron formai csattanó után szaladni, hogy kerek legyen az írás, hanem természethű színeiben tükrözni azt, ami való.

Milyen egyszerű ez és mégis, ha hozzá nyúlsz, kiperdül a kezedből. Utána kapsz, ó milyen elérhetetlenül nehéz! Nem ismered!... Nem olyan „törőlmetszett“ amilyennek vélted. Nem fényes csizmában és nem talpig feketében áll előtted vagy a lány, asszony a népviselet ringó színeiben, hanem kopottas vagy inkább foltos munkásruhában, ripacos, piszkos a tenyere, amelyben kézfogáskor elvesz a kezem, légylepte a konyhaasztal, amikor benyitok az ajtón, csempé tányér az asztalon és

rozoga székek az asztal előtt. A sötét istállóban alig lát bebotorkálni az ember, a hevederfáját vesztett kiskaput pedig téglával vagy korhadtn szőlőkaróval támasztják be, hogy a baromfi ki ne szökjön az utcára.

De amott már bontják a nádat, mert cseréptakaró kerül a tetőre, mellette a szomszéd — a többiekkel összefogva — kőkerítést épít, az aszszonyok tapasztanak, mázolnak, kék és barna színekkel szegélyezik az ablakalatti párkányokat. Félfüllel hallottam az egyik faluban, hogy a szabó alig győzi a munkásruhákat varrni, (még a felesége is segít az eldolgkozásban), a cipészek, asztalosok, kovácsok, bognárok, amint pirkad, már kezdenek. Jóval előbb, mint ahogy a csorda meg a nyáj a legelőre tér.

Megint csak eszembe jut az éjszakai szántás.

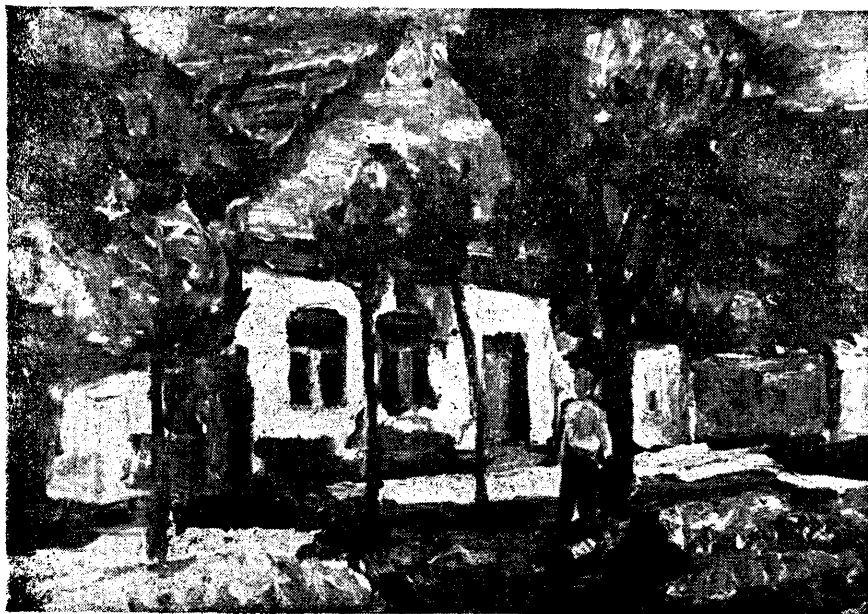
Giono regényében olvastam esztendőkkkel ezelőtt, hogy a francia paraszt holdfényben is szánt. A mi vidékünkön ezt még sose láttam. Csak most, a nemrégiben tapasztaltam először, amikor a rokon szállásra tartva messziről, valahonnan a „Dózsa György“ szövetkezet földjéről eljutott hozzám a motorberregés zaja.

Ezt csak az érti meg, aki olykor — sokszor — az éjszaka csöndjét is munkára szánja, s a hold sugaránál vagy lámpafény mellett tovább menlengeti kezével a szerszám agyát, s hajtja, forgatja, hogy a hajnali eler nyedtségéből aztán a fölkelő nap fénye adjon végtagjainak új erőt.

Knut Hamzum mondta egyik regényében: csak így, csak ezen az úton lehet meghosszabbítani az ember életét.

És beérkezni oda, jóval előbb, ahová az utunk vezet.

— — — — —
A komp átkelt a Tiszán és kikötöttünk a bácskai partokon...

Acs József: Zentai utca